

*Ч. Савчук,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права ХІУП,
кандидат історичних наук*

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО В УКРАЇНІ ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Магдебурзьке право є одним із різновидів міських прав, які в добу середньовіччя утворили окрему галузь особливих прав вільних міських общин. Особливе міське право з'явилося у німецьких землях після завойовницьких походів германських імператорів до Північної Італії у VII ст. та ознайомлення з варіантами міського права північно італійських міст Венеції, Генуї, Лукки, Пізи. Подальше укорінення цього права у німецьких містах пов'язано з інтенсивним розвитком ремесла і торгівлі, і, як наслідок економічною могутністю міст, яка вимагала внутрішнього самоврядування і свободи від свавілля феодалів. Поширення особливого міського права серед німецьких міст являло собою довгий у часі процес запозичень: одне місто отримувало право від іншого і в свою чергу передавало його наступному і т.д. Завдяки такому запозиченню серед інших міст виділялося місто Магдебург – одне із найстаріших міст Німеччини, чие право згодом стало найбільш поширеним. Магдебурзьке право поширювалось виключно на міста, які виділялись в окремі юридичні одиниці по відношенню до округу; міське населення керувалось особливими законами і складало особливий стан – міщанство.

У XIII-XIV ст. німецька колонізація принесла магдебурзьке право на землі Угорщини та Польщі, а після 1349 р., коли Галичина увійшла до складу Польщі і на українські землі. Великі князі литовські та королі польські, надаючи містам самоврядування за магдебурзьким правом, розраховували, що воно сприятиме розвитку ремесла і торгівлі в містах, примноженню міського населення, а звідси – сталому надходженню прибутків до державної скарбниці.

На період XVII-XVIII ст. в Україні історично склалося кілька типів міського самоврядування. До першого належали магістратські міста на магдебурзькому праві. До другого відносилися міста, які управлялися ратушами й не мали магдебурзького права, і третій тип становили невеликі міста і містечка без окремого постійного органу самоуправління. В них самоврядування здійснювалося за принципом сільських громад, тобто через обрання на посаду вйта, тивуна, отамана, який спирався в своїй діяльності на «людей добрих» та старших і авторитетних співгромадян, які знали як звичаєве право, так і положення Статутів Великого князівства Литовського.

Важливо відзначити той факт, що надання українським містам магдебурзького права не започатковувало процес створення органів міського самоврядування в Україні, а лише певною мірою модифікувало вже існуючі форми самоуправління. Бо, як слушно відзначають вчені, конкретний етнос лише тоді засвоює форми культури чи соціальні структури сусіднього етносу, «коли те чи інше середовище історично готує саме створити нові форми або засвоїти вже готові, існуючі, створені в схожій ситуації іншим етносом.»[1]. Тому в даному контексті слушним є зауваження львівської дослідниці Т.Гошко про те, що міське самоврядування на німецькому праві в Україні «було не штучно привнесеним ззовні явищем, а іманентною потребою, сформованою в ході історичного розвитку.»[2]. А саме надання містам України нових привілеїв на магдебурзьке право та підтвердження попередніх було, по суті, лише юридичним оформленням складних соціально-економічних та самоврядних процесів. І в кінцевому підсумку, на думку фахівців, магдебурзьке право в українських містах являло собою не німецьке, а

«українське муніципальне право, що виникло шляхом злиття і переплетіння українського звичаєвого права з видозміненими і пристосованими до місцевих умов елементами різних інших правових систем, в тому числі німецького магдебурзького права.»[3].

В містах України другої половини XVII-XVIII ст., які отримали привілеї на магдебурзьке право, найвищим органом самоврядування був магістрат. До його складу входили дві урядові колегії — лава та рада, посади в яких займали вибрані в місті урядники. Найвищим із них вважалася рада, яка складалася із радників (райців, радців) на чолі з бурмістром. Рада відала міським майном та торгівлею, слідувала за підтримкою громадського порядку та розглядала громадянські позови міщан. Інша урядова колегія — лава була в містах України фактично суто судовим органом. Очолював її, як правило, обраний міщанами вїйт, а до її складу входило до 12 присяжних засідателів (лавників). До компетенції лави відносився розгляд основної маси кримінальних судових справ

У повсякденній практиці міського самоврядування означена структурно-функціональна характеристика магістратів не завжди витримувалася. Досить часто колегії (лава і рада) засідали як одна, і головував на таких спільних засіданнях вїйт. У подібних випадках компетенції лави і ради фактично не розмежовувалися. Та й число лавників і радників у різних містах коливалося у досить значних межах (від 2-3 до 10-12). У тих містах України, в яких побутував ратушний тип міського самоврядування, структура останнього не передбачала поділу на раду і лаву, а всі повноваження належали ратушному уряду у складі вїйта та 2-3 бурмістрів. Це, як правило, стосувалося міст, не наділених магдебурзькими привілеями. Про останні у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1734р. зазначалося: «в ратушах городов не у привиліюваных, в тех же ратушах должно быти войту одному, а трем только бурмістрам».

Важливим органом міського самоврядування була також рада мужів, яка за своїми повноваженнями стояла між міською громадою та магістратом чи ратушею. До неї входило, як правило, 12 - 40 авторитетних мужів міста. Так, у Жовкві згадувалася «колегія 12 мужів», у м. Олика такий орган самоврядування називався «рада 30 мужів», а в Кам'янці «рада 40 мужів». Причому, такі ради інколи формували й окремі іноетнічні громади міст. Також, приміром, була «рада 40 мужів» вірменської громади Кам'янця-Подільського[4].

В українських містах Правобережжя та Західної України XVII-XVIII ст., які входили до складу Королівства Польського, згідно тогочасної правової свідомості так визначалися повноваження органів міського самоврядування: «бурмістр і рада мають раз на тиждень або і більше, в разі потреби, сходитися в ратуші, радити про добро громади (міста) і запобігати шкоді, лагодити розсуджувати різні суперечки, вживати заходів, щоб їжа і напої в місті не були занадто дорогі... Рада повинна попереджати сварки в місті, боронити від кривд сиріт і вдів, не дозволяти і викорінювати шкідливі і безчесні ігри (карти, кості тощо). Кожного року рада має складати рахунки з усіх міських прибутків перед старшими і визначнішими з громади (міста)»[5].

Засідання органів самоврядування (ратуш і магістратів) мали відбуватися щоденно, за винятком «праздничных и торжественных дней». Хоча в окремих випадках урядники мусили засідати «й в воскресные, праздничные й высоко торжественные дни, для отправления самонужнейших и времени нетерпящих дел». А для того, щоб постійно тримати руку на пульсі міського життя, «градские урядники» були зобов'язані «между себе определять в судебную избу дневальных по очереди переменно.»[6].

Приміщення міських урядів-ратуш розташовувалися, як правило, в центрі міста. Приміром, ратуша київського магістрату була розташована на Подолі (на Контрактівій площі) в дерев'яному будинку (до середини XVII ст.). Згодом будується кам'яне приміщення ратуші в стилі бароко з двоярусним дахом та мальовничими фронтонами), башта якої мала у висоту 30 м. На останній було встановлено годинник та скульптуру архангела

Михайла, який вбиває змія. Інша скульптура – Феміди (богині правосуддя) знаходилася коло головного входу в магістрат на виступі башт. Крім того, в київській ратуші були галереї для оркестру та хору. Приміщення проіснувало в такому вигляді до 1811 р., коли сталася пожежа, і магістрат був розміщений] навпроти Воскресінської церкви.

Згідно суспільної свідомості міщан XVII-XVIII ст. легітимними вважалися лише демократично обрані міською громадою урядовці: «войти, бурмистри, райци й лавники и оние члени избиратись должни». Виборними також були писарі, межовщики, городничі та возні. Самі ж вибори вважалися дійсними за таких умов: «избрание же то должно быти в обыкновенное время при собрании всех мещан, також цехових людей и всего посполства вольными их голосами»[7].

На західноукраїнських землях головним представником держави на виборах міського самоврядування ради вважався староста, який, щоправда, мав лише повноваження спостерігача. До початку засідання він перебував у спеціально йому відведених в ратуші кімнаті. Городян же скликали на вибори дзвонами на ратуші. Після молитви староста і рада засідали в спеціальній залі, куди згодом входили війти з лавниками, які вносили й клали перед радою берло, печатку, скриньку, акти, складаючи таким чином свої повноваження. Так же поступали дозорні воріт (які клали перед радою ключі від міської брами), цехмістри кожного цеху і братства, наглядачі шпиталів і костелів, війти передмість. Бурмистр виголошував слова подяки кожному із вказаних урядовців. Потім представники міста, рада мужів, лавники і війт, якщо останній не належав до ради міста, виходили до іншої зали. А представники ради і бурмистр виносили на розгляд три кандидатури, з-поміж яких староста обирав королівського бурмистра. Тоді представники лави та ради мужів знову поверталися до зали радників і з інших двох кандидатів обирали міського бурмистра, а третій кандидат займав посаду бурмистра панів радних. Сформована таким чином рада складала присягу перед королівським представником і вважалася легітимною владою в місті, яка в свою чергу оголошувала перевибори війта чи до обирала лавників, приводячи новообраних теж до присяги. В цей же час оголошувались перевибори і цехових урядовців — цехмістрів та керівництва іноетнічних громад (у Львові, приміром, вірменської старшини).

Важливо відзначити, що згідно королівських привілеїв на західноукраїнських землях (як, власне, і на Лівобережжі), лише війта міщани обирали на загальних зборах, як це, приміром, відбувалося у Кам'янці-Подільському, в присутності «бургграфа й регента гродського, попереднього війта русько-польського й попереднього війта вірменського, нового війта вірменського, лавників і консулів, попереднього регента, досить інших людей достойних віри і цілого поспільства міста, вільними голосами вище згаданих осіб». А нижчі посади лавників часто призначалися магістратом. Календарні терміни виборів припадали переважно на початок року (січень-лютий)[8].

У тих випадках, коли процедура виборів значно порушувалася, а то й взагалі не проводилася, громади міста опротестовували призначених таким чином урядовців, а королі Польщі або гетьмани України, зі свого боку, не затверджували на посаді таких осіб. Так, зокрема, сталося зі скаргою міщан Стародуба на те, що якийсь Я. Андрієнко без згоди міської громади та її «ведома й согласия выправил себе из Генеральной Войсковой Канцелярии указ на войтовство»[9].

Важливими є вимоги до моральних та ділових якостей претендентів на уряди в міському самоврядуванні. Зокрема, в “Правах, за якими судиться малоросійський народ”, наказувалось вибирати в міські уряди людей «из мещан знатных, постоянных, совестных, разсудных, добронравных и где могут быть ученых, і законнорожденных, в правах искусных, не молодых от 25, а не старейших от 70 лет». Що стосується «знатности» урядників, то під останньою розумілося вибирати «не излишне богатых... и не весьма скудных... но средних й нелакомых», а також «не лихваров, не прелюбодеев, не иноверных, не иностранных, но тубильцов, со всем достойных й ни в чем не подозрительных»[10].

Важливою вимогою, як бачимо, було те, щоб претендент був «тубільцем» і «постійним» мешканцем міста. Для соціальної свідомості XVII-XVIII ст. це означало, щоб людина постійно мешкала в місті та мала в ньому свою нерухомість. Якщо ж особа прибувала з іншого міста, то обов'язковим був обряд вступу до міської громади, основним елементом якого була присяга. Прикладом останньої може слугувати «Присяга міщанина нового», затверджена магістратом м. Кам'янця-Подільського 23 травня 1714 р.: «Я... присягаю пану Богу всесильному, що хочу бути вірним і послухним раді цього міста, нині і в майбутньому, вдень і вночі, таємниць суспільства, і найперше тих, які є для міста корисні, нікому не оповідати, а хто би чинив спротив панам райцям і суспільному добру і справедливості, такому не хотів допомагати, але його принизити; і того не втаїти, і те все чинити і виконувати для користі і примноженню міста; а якщо хтось щось несправедливе про раду мовить, тому згідно моєї можливості чинити опір; а де б не міг чинити опір і захищати, тоді, засвідчивши, обіцяю те їм повідати; так мені пане Боже допомагай». Аналогічна «присяга на міщанство» згадувалася в указі польського короля Владислава IV (від 27 березня 1645 р.) магістрату м. Києва. Останньому дозволялося приймати під свою юрисдикцію лише тих осіб, які склали таку присягу. Таких новоприбулих до Києва людей, передбачалося селити на магістратських землях міста між Старокиївськими валами. Ці ж умови магістрату Києва були підтверджені і указом Яна-Казимира від 3 квітня 1649 р.

Слід відзначити, що обряд присяги в міському самоврядуванні України загалом відігравав досить важливе значення. Лише склавши; присягу, представники магістратів та ратуш вважалися законними урядовцями міст: «по избранию же своем вишеозначение все члени ли урядники должны на вернрсть в содержании своих чинов присягу чинить». За своїм змістом присяги урядовців та суддів, з одного боку, були свого роду моральним кодексом, а з іншого, давали підстави притягти представників магістратів і ратуш до відповідальності у випадку порушення певних норм даної ними присяги.

Крім присяги, як різновиду вступу на певну посаду міського самоврядування, існували ще й клятви-присяги міської громади щодо прийняття містом важливих рішень. Останні приймалися переважно всіма наявними в місті осередками самоврядування. Приміром, магістратом і управителями іноетнічних громад чи представниками козацької юрисдикції. Прикладом такої клятви-присяги може слугувати присяга м. Умані (1672 р.): «...ми всі одностайно мешканці, уманські козаки і міщани, присягу виконали перед Маєстатом Божого і св. Євангелія... Михайло Стафанович — полковник Війська Запорозького уманський, Остафій Тимофійович — городовий отаман, Федор Григорович — віт з бурмистрами і зі всім населенням Умані». Загалом же в культурі міського самоврядування приведенню до присяги окремих урядовців чи цілих міських громад надавалося велике значення, оскільки згідно «Порядку судів міських» (Гроїцького) присягати слід було «з добрим розсудом, з доброю обачністю, справедливо: щоб не образити Пана Бога, беручи ім'я його надаремно»[11].

В цілому ж серйозність обряду присяги, згідно ментальності міщан XVII-XVIII ст., полягала в тому, що «кривоприсяжні» позбавлялися чесного імені і могли бути випроваджені з міста. Разом з тим, згідно суспільної свідомості XVII-XVIII ст., на порушників присяги чекала ще й «кара господня» (на їхньому здоров'ї, близьких, рідних, майні тощо).

Проте, незважаючи на численні присяги в доброчесності керівництва міських магістратів та чітко окреслені вимоги щодо морально-ділових якостей урядовців, до органів міського самоврядування нерідко потрапляли особи, які не відповідали зазначеним критеріям, що викликало негайний спротив суспільства. Зокрема, із подібними скаргами свого часу виступали міщани Кам'янця-Подільського, які зазначали, що магістрат не вводить до свого складу гідних співгромадян, «не вважаючи на заслуги

(таких. – Авт.) людей, які виховалися у місті і гарно знають закони». А натомість «консули (радці) приймають до ради навіть неписьменних, не питаючи законів і королівських привілеїв, не звертаючи уваги на суб'єкти й на їхню репутацію, не питаючи метрики (про походження)... керуючись тільки пристрастю, й головно грошовою мамоною». І тут же наводився приклад якогось Боровського, котрого, незважаючи на численні протести міщан, за сплачені ним хабарі, а не за чесноти, було призначено радцем [12].

Згідно суспільної правосвідомості міщан, до компетенції міського самоврядувача відносилися всі справи, які стосувалися добробуту міста: «Магистратовие урядники коликим числом их в которых городах за обычай бывает должны ежедневно сходясь в ратуше иметь совет й старательство о всяком добром состоянии градском». І перш за все це був догляд за громадським порядком: «ссори, распри й драки... усмирять».

Міські урядники зобов'язані були вживати заходи до регулювання торгівлі в місті, «прилежно надсматривать й предоберегать, чтоб естные й питейные всякие вещи в народе продавали с пропорціальною ціною». А тим порушникам, які будуть тричі спіймані «с излишнею ціною» на свої товари, передбачалося «торговать вовсе запретить». Крім того, урядовці з магістрату зобов'язані були слідкувати за тим, щоб всі торгові міри були «везде праведные, а не фальшивые». І в тих випадках, коли торговець когось «обважить» або «обміряє», передбачалося з такого порушника брати великий штраф (14 руб.), половину з якого віддавати «обидимому». Особливий контроль встановлювався за тим, «дабы мясники поврежденного больного скота не били, й мяса здохлой й удавленной скотины не продавали» Чимале місце з-поміж повноважень магістрату належало догляду за станом міських будівель, воріт, веж, мостів та доріг: «...на главных улицах уездных й виездных, також в брамах или воротах мости должно старує подчинять или новые строить», а також за санітарним станом вулиць. Сміття слід було «вывозить за город прочь й на то определять особенные места подалее от жилых дворов». Тих міщан, які не виконували вказаних вимог магістрату, урядники карали, як це було зроблено у м. Львові із купцем А. Бочковичем. Останнього було ув'язнено в темницю за те, що він відмовився вивозити сміття із публічних місць міста [13].

Досить важливою функцією магістрату була організація протипожежної безпеки в місті. З цією метою необхідно було «при ратушах же всегда содержать пляцовую сторожу, а найпаче ночной добыи», яка при виявленні пожежі в місті зобов'язана була бити на сполох «колоколом» або «барабанным боем». Крім того, «при ратушах должны всегда быть нарочно для пожаров заготовленные круки, лестницы щиты... протчие ку гашению пожара потребные инструменты, а вода у бочках»⁴⁰. Відали від імені магістрату протипожежною безпекою в містах городничі, які були зобов'язані поділити будинки на десятки і сотні, обрати десятників та сотників, щоб ті слідкували за станом будівель (особливо димарів і коменів) та наявністю у міських дворах засобів боротьби з пожежою.

Офіційним посильним магістрату вважався возний, який вручав міщанам позови, приводив останніх "в ратушу чи на суд, засвідчував нанесенні міщанам збитки, кривди, побої. Крім того, возні були і судовими виконавцями, які виконували судові вироки (забирали чи повертали майно, домагалися відшкодування збитків і т. ін.).

Виконані возними урядові дії часто записувалися до міських актових книг писарем. Згідно «Прав, за якими судиться малоросійський народ», «писаря магистратового й ратушного должность в том именно состоит, чтобы был он в своем звании тшчалив... искусен, всегда трезвый, в записывании й содержании дел верный, ко взяткам не лаком»

В культурі міського самоврядування чимала роль надавалася усталенню певних норм моралі і поведінки, характерних для діяльності урядників міста. Серед таких стереотипів особливо міським поспільством виділялися добропорядність та благочинність у діях урядовців, які повинні були «иметь же ко всякому добросклонность... а ведомства своего мещан, а найпаче вдов й сирот от обид й озлоблений охранять... как надлежит доброму... градоначальнику».

Разом з тим передбачалося, що крім особистого прикладу урядники магістратів і ратуш зобов'язані й своїми заходами впливати на моральні установки та стереотипи поведінки міщан, Тому в «Правах» наголошувалося: «Градским урядникам возбраняеться игре яко то релей, купалних огнев, костирства, пьянственных шумов, кулачных боев, ве-черничных зборищ й тем подобных игрищ», та разом з цим «присматривать всяких бродяг й прошаков найпаче здорових й, где такие являться, брать под караул». Те ж слід було робити і з «безчинствующими людми», «блудниками й блудницами», «бродягами» [14].

Окрім стереотипів поведінки, урядовці магістратів повинні були також дотримуватися і певних норм зовнішнього вигляду. Приміром, при вступі на посаду судді вірменського магістрату м. Кам'янця-Подільського у 1709 р., Томаш Богданович, даючи присягу, зобов'язався також «відростити вуса до року». Але оскільки він не виконав обіцянки, то рада 40 мужів у 1710р. поставила питання, щоб суддя або сплатив штраф 100 гривен або склав повноваження судді, як він і обіцяв на присязі [15].

Суттєвий вплив як на загальну культуру міського самоврядування, так і на його структурні елементи справляли іноетнічні громади: євреїв., вірменів, греків, караїмів, татар. Останні часто створювали в містах України свої органи самоврядування і виходили таким чином із загального підпорядкування міському магістрату. Особливо значний вплив на західноукраїнських та правобережних землях мали поляки, які, створивши свої магістрати, вели постійну боротьбу за підпорядкування органів самоуправління інших громад (в тому числі й української) своєму впливові. Приміром, це видно на матеріалах Кам'янця-Подільського, в якому ще з XVI ст. міська влада була розділена між вірменським, українським та польським магістратами. І протягом XVII – першої половини XVIII ст. останній систематично домагався, щоб українців «повністю підкорити польському магістрату», що й сталося в 40-х рр. XVIII ст., коли приміщення української ратуші було віддане костюлу св. Яна [16].

Суттєвий вплив на характер міського самоврядування (магістратський чи ратушний), його структуру та повноту повноважень, справляли як верховні правителі Польщі, так і їхні представники на місцях (воєводи, старости, державці). А із початком Національно-визвольної війни середини XVII ст. особливо помітно на міське самоврядування починає впливати гетьманська влада а також полковники та сотники, які розмістили свої канцелярії в багатьох містах Лівобережжя, хоча, незважаючи на новостворений полково-сотенний поділ, гетьманська влада України не пішла на руйнування традиційного міського самоврядування. У багатьох містах магістрати продовжували користуватися магдебурзьким правом (в Києві, Ніжині, Глухові, Чернігові, Коропі, Мені, Новгород-Сіверському, Стародубі, Козельці, Почепі, Погарі, Полтаві, Березні, Гадячі, Переяславі та ін.), хоча були і такі міста, які на кінець XVII та протягом XVIII ст. втрачали своє значення і переходили від магістратської до ратушної моделі самоврядування (Борзна, Городище, Гоголів, Кролевець, Лубни, Миргород та інші) [17].

Основною передумовою збереження повнокровного міського самоврядування в даний період було отримання міськими магістратами підтверджувальних привілеїв на магдебургію та право вибору міських урядників. Тому міські громади докладали чималих зусиль, щоб новостворена гетьманська влада підтвердила їхнє право обирати вийтів та затвердила останніх на своїх посадах.

Незважаючи на той вирішальний вплив, який мала на українські міські уряди новостворена гетьманська влада, все ж магістрати великих міст намагалися паралельно отримати також і підтвердження своїх магдебурзьких прав від королівської влади Польщі та російських царів. Зокрема, вже в часі Визвольної війни, 12 січня 1650 р., король Ян-Казимир підтвердив магдебурзьке право Києву на основі поданих киянами 8 пергаментних попередніх привілеїв. А вже 16 липня 1654 р. київські міщани отримали жалувану грамоту царя Олексія Михайловича на підтвердження магдебурзьких

привілеїв Києву. З подібними проханнями до царського уряду зверталася і депутація Переяслава та інших міст України. Цим самим міські магістрати певною мірою виходили із підпорядкування гетьманському уряду України, що свідчило про значні прорахунки останнього, оскільки гетьмани України не лише не припинили потік звернень українських міст до уряду у Москві, а й самі часто прохали царя підтримати вказані чолобитні листи (як це, приміром, неодноразово робив Б. Хмельницький). Вказаний стан справ призводив, з одного боку, до зменшення залежності міських магістратів від гетьманської влади, а з іншого, до втручання Варшави, а згодом і Москви не лише в міське самоврядування, але й у внутрішнє життя України загалом. Окрім того, значний вплив на повноваження та культуру міського самоврядування справляли й місцеві полкові та сотенні канцелярії, які в якості новоутворених органів влади намагалися підпорядкувати собі магістрати міст, як це було, приміром, у Чернігові, де місцевий полковник втручався у справи міського магістрату, про що міщани скаржилися в 1657 р. гетьману І. Виговському. Охоронний універсал останнього, очевидно, не мав відчутних наслідків, тож міщани зверталися згодом і до царської влади. Подібну боротьбу вели між собою Магістрати та полкові канцелярії Стародуба, Ніжина, Полтави та інших полкових міст, де полковники втручалися у справи міських урядників, нав'язували останнім виконання невласливих функцій.

У міру подальшої залежності Лівобережної України російському уряду, останній не лише все більше підпорядковував собі міське самоврядування, але й вдавався до зміни його традиційних історичних форм. Із запровадженням на початку XVIII ст. губернського правління відбулося перепорядкування ряду українських міст. У 1708 р. губернським містом став Київ, а до складу Київської губернії увійшли міста Чернігів, Ніжин, Переяслав [18]. Останні не були незалежними органами міського самоврядування, а діяли під пильним контролем губернатора.

В умовах втрати української автономії у складі Росії магістрати вже не могли функціонувати як загалом демократичні органи міського самоврядування.

Підсумовуючи значення Магдебурзького права на Україні можна стверджувати, що завдяки йому сформувались правові норми, що існують, сьогодні й стали політичними категоріями та частиною громадського самоврядування - права на захист власності, недоторканість майна, права мати ратушу як місце для зборів громадян, почесну раду міста, посади бургомістрів, та статут міста. Вивчаючи досвід функціонування магдебурзького права, ми повинні усвідомлювати, що громадське (комунальне) право має регулювати спільне проживання в громаді у всіх сферах міського життя, наприклад, через статут міста та сприяти розвитку економіки [19].

Від економічної стабільності міста сьогодні більше, ніж колись залежить його благополуччя. Завдяки їй місто отримує свободу дій і простір для подальшого зростання, для дотримання соціальної відповідальності та підвищення якості життя. Місто функціонує сьогодні як місце проживання, роботи, сімейного життя та дозвілля, а активна участь усіх жителів міста у міському самоврядуванні повинна сприяти формуванню у наших співвітчизників свідомої громадянської позиції не тільки на регіональному, а й загальнонаціональному рівні.

1. Чистов К. Народные традиции и фольклор: Очерки теории. - Л., 1986. - С.24.

2. Гошко Т. Дискусійні питання історіографії Магдебурзького права // Четвертий міжнародний конгрес українців. Історія. - Ч.1. - Одеса; К; Львів, 1999 - С.135.

3. Гошко Т. Проблеми надання магдебурзького права містам України (історіографія питання) // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоврядування (історія міста та сучасність). - Рівне, 1993 - С. 4.

4. Бевз М. Магдебурзьке право та урбаністичний уклад приватного міста - резиденції XVII - XVIII ст. // Самоврядування в Києві: історія та сучасність. - 2000 - С. 170.

5. Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. - К, 1963 - С. 117.

6. Гурбик А. Місцеве самоврядування в суспільній свідомості та практиці // Українське суспільство на зламі середньовіччя і нового часу. - К., 2001 - С. 254.

7. Гурбик А. Названа стаття. – С.225.
8. Владимирський – Буданов В. Німецьке право в Польщі і Литві // Розвідки про міста та міщанство на Україні – Русі в XV-XVIII в. – Ч. II – Львів, 1904 – С. 402 – 421.
9. Багалеї Д. Судьба магистратського управління в малоросійських городах XVII-XVIII вв. // Сборник статей в честь Матвея Любавского. – Петроград, 1917 – С. 628 - 629.
10. Гурбик А. Названа стаття. – С. 257.
11. Марочкін В. Українське місто від XV до середини XVII ст. Звичаєво – правова атрибутика як історичне джерело. – Торонто, 1999 – С. 18 – 21.
12. Владимирський – Буданов В. Названа праця. – С. 185 – 186.
13. Марочкін В. Названа праця. – С. 84 – 85.
14. Гурбик А. Названа стаття. – С. 261 - 263.
15. Архів ЮЗР. – ч. V – Т.1 – К., 1869 – С. 241 – 242.
16. Компан О. Названа праця. – С. 100.
17. Дядиченко В. Нариси суспільно – політичного устрою Лівобережної України кінця XVII- початку XVIII ст. – К., 1959 – С. 281.
18. Гурбик А. Названа стаття. – С. 269 - 270.
19. Пальте В. Урочиста доповідь обербургомистра міста Магдебурга на честь 500- річного ювілею надання Києву магдебурзького права // Самоврядування в Києві: історія та сучасність. – К., 200 – С. 35.

В. Котенко,
доцент кафедри цивільно-
правових дисциплін ХГУП,
кандидат юридичних наук

ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИНИКНЕННЯ ДЕРЖАВИ У ДАВНІЙ ШОТЛАНДІЇ

Н ояснюючи вибір теми, слід зазначити, що проблема походження держави східного слов'янства не може бути в достатній мірі розглянута лише в межах ареалу Східної Європи. Вияснення причин та шляхів походження східнослов'янської державності неможливе без систематичного залучення іноземної бази джерел, без вивчення схожих процесів становлення держави у сусідніх зі слов'янами народів, зокрема, на території Західної Європи. При цьому простежується, в деяких випадках, тенденція до ототожнення еволюції розвитку класово-державних інститутів з послідовністю їх висвітлення у правових джерелах. Відсутність же письмових пам'яток щодо певних державно-правових явищ помилково пояснюється як відсутність зазначених явищ в реальному історичному житті. Разом з тим має місце і недостатня увага дослідників історії держави щодо окремих, до цього часу маловивчених джерел, що відносяться до періоду зародження державності у певних європейських народів. Серед таких народів чільне місце належить і давнім шотландцям.

Метою даного дослідження є спроба більш детального вивчення маловідомих, насамперед, для державознавців стародавніх матеріалів, присвячених історії виникнення держави давньої Шотландії, нині складової частини Об'єднаного Королівства Великобританії та Північної Ірландії. Сама ж історія Англії вивчена достатньо послідовно, починаючи з часів її завоювання Герцогом Нормандії Вільгельмом. Але